

ÁRPÁS KÁROLY

Egy Madách-kutató Szegeden

Hétfő reggel háromnegyed nyolc. A főiskola szobájában ülünk Bene Kálmán főiskolai tanárral, tanszékvezetővel, aki most érkezett otthonából, Deszkről. A főiskola falai között csend, a folyosók csendesek.

– Kiskunhalason születél, Szegeden tanultál, Püspökszilágyiban és Tiszakécskén tanítottál, aztán ismét Szeged és Deszk: e településekhez kapcsolódnak az életút fontosabb állomásai; itt élted, éled napjaid. Hova tartozol?

– Ha meggondolom, szegedinek vallom magam, hiszen az általános iskola ötödik osztályától itt élek, a tizenkét éves kitérőtől eltekintve; itt dolgozom, legtöbb időt életemből itt töltöttem. Deszk a családi székhely.

– Tanár vagy – minden értelemben, hiszen tanítottál a régi, osztatlan és a „normális” általános iskolában, voltál könyvtáros és gimnáziumi tanár, s a főiskolán. Honnan az indítás?

– Első generációs értelmiségi vagyok; a tudós-pedagógus pálya felé tanárim irányítottak. Szegeden például Dobcsányi Ferenc volt az általános iskolás magyar-tanárom, később a főiskolán kollégám is.

– Ki volt az a középiskolás tanár, aki Madáchra irányította a figyelmed?

– Hálás vagyok a sorsnak, hogy taníthatott a Ságvári gyakorlóban Kordé Imre tanár úr. Őt az egyetemről helyezték a gimnáziumba az '56-os cselekedetei miatt (mint a filozófus Suki Bélát). Különleges egyéniségével hatott; meg tudta szólítani a tizenéves kamaszokat is. Ő volt a tanárom, amikor harmadikban Madáchból írtam a versenydolgozatomat, amellyel eljutottam az országos döntőbe. Sajnos fiatalon, 36 éves korában meghalt még annak az évnek a nyarán. A következő tanévben, az iránta érzett tisztelettől is hajtva, Brecht-dolgozattal indultam; országos hatodik lettem.

– Mikor láttad először a Tragédiát?

– Nehéz lesz rá válaszolni, mert amikor lehetőség adódik rá, akkor megnézem. Úgy emlékszem, még gimnazistaként láttam a szegedi szabadtérin.

– Hogyan kerültél kapcsolatba Horváth Károllyal, a híres Madách-kutatóval?

– Azt hiszem, hogy itt is szerencsém volt. Horváth Károly tanár úr akkoriban Szegeden tanított; az akkori oktatási rendszer alapján a kezdetektől gyakorlatvezetőnk volt. Tőle tanultuk a tudósi elhivatottságot, a filológusi felelősséget és a szorgalmas, napi munka igényét. Nem volt olyan színes előadó, mint amilyennek írásaiból tűnik, de nagyon odafigyelt tehetséges hallgatóira. Később is sokat dolgoztunk együtt, az Irodalomtudományi Intézetben, vagy a Madách-tanulmányok kiadásakor.

– Igen, a kiadások. Részt vettél, veszel a Vajda János kritikai kiadás munkálataiban, sőt az Osiris Kiadó Vajda Összesét (2004) is te gondoztad. Hogyan látod Vajda költészetét az általad összeállított Madách-versek, a Tragédia dalai (2000) felől? Milyen költő Madách?

– A „költői mesterség” felől nézve (ritmika, stilisztika, szókincs) Madách gyengébb, jobb verseiben legfeljebb Vörösmarty-epigon; sokszor túlírja műveit. Am a

gondolatiság felől nézve egyenrangú Vajdával. Különben készülget egy Madách-versekhez kapcsolódó olvasónapló. Ebben a filológiai észrevételeket ötvözöm az olvasói élménnyel.

– *Hogyan kerültél kapcsolatba a Madách Irodalmi Társasággal?*

– 1992-ben lehetett, hogy ott voltam Horváth professzor úr egyik utolsó felolvasásán, Arany János *Dante-ódáját* értelmezte (megéri elolvasni az *Irodalomtörténeti Közleményekben*). Utána találkoztam össze Andor Csabával, s beszélgetésünk során szóba került egy Madách Társaság terve. Andor Csaba megcsinálta, s én 1993-tól a tagja vagyok.

– *Hogyan lett Szeged a Társaság egyik bázisa?*

– Meséltem a kollégáimnak a társaság rendezvényeiről, a sokféle emberről, a nagyszerű helyszínekről. A nógrádi táj kevesebbet változott a 19. századhoz képest, mint az alföldi. Felhívtam figyelmüket erre az anakronisztikusnak is mondható, a 19. századi egyesületekre emlékeztető társaságra, ahol nincs különbség a tagok között, nem határolódnak el, nem önmagukkal foglalkoznak, hanem ki-ki annyit tesz Madách Imre teljesebb megismeréséért, amennyi tőle telik. Például Balga László, szlovákiai társam, vámtiszt, de minden ülésen ott van, és segít. A társaság hajtómotorja Andor Csaba, aki nélkül nem született volna meg annyi kiadványunk. A szegediek bekapcsolódásával pedig tudományos rangot is kapott a munka.

– *Mi vonz Madách drámáihoz? Gondolok itt az általad gondozott Csák végnapjaira, vagy a közelmúltban felfedezett s Madáchnak tulajdonított József császárra, illetve a szövegkiadás általad gondozott kötetekre?*

– Nem tudnám megmondani. A szakdolgozatomat, a doktorimat (1973) – ezt 1997-ben 100 %-kal PhD-nek is elfogadták – a *Tragédiából* írtam. 1977/78-ban külső ösztöndíjasként létrehoztam a *Tragédia* szövegváltozatait. A Csák gondozása közben kiderítettem, hogy az 1843-as első és az 1862-es utolsó változat között készült még egy közbülső kézirat is. Roppant érdekes Madách drámáival foglalkozni, mert az író nemcsak újra és újra átdolgozta műveit, hanem korábbi vagy más tárgyú írásait állandóan „újrahasznosította”, azaz beleírta műveibe. Így aztán annak, aki a drámákkal foglalkozik, az egész életművet ismernie kell. Emellett mindig vonzott a színház.

– *Mit gondolsz az elektronikus média és a digitális adatrögzítés korában a Madáchkiadásról?*

– Nem határolódom el a mai kor lehetőségeitől, magam is sokat dolgozom számítógéppel, de nagy a könyvkiadás adóssága, hiszen 1942, a nevezetes kétkötetes *Halász Gábor-féle Madách* óta nem jelent meg összkiadás. Megértem a kor szavát, a készülő *Madách Összes* felkerül majd a társaság honlapjára is. Ebben segítségünkre van Bene Zoltán, a fiam, akinek persze nem ez a foglalkozása, mert nemcsak művelődési házat irányít, hanem egyre jelentősebb író – de a társaságban éppen az a szép, hogy mindenki hoz áldozatot. Azt gondolom, a hagyományos könyvformátum még mindig rangot jelent (s áramkimaradáskor is olvasható).

– *Mit gondolsz a Madách-kutatásról? Beszélhetünk-e Madách-kultuszról?*

– Ha más „jegyzett” kultuszokkal hasonlítjuk össze, akkor nagyon nem. Igaz, vannak csoportok Vácson, Salgótarjánban, Balassagyarmaton. Jeles kutatókat is megemlíthetek: Kerényi Ferenc, Praznovszky Mihály vagy S. Varga Pál. De ez még nem kultusz, akkor sem, ha a különböző Madách-társaságokban folyó munka egy részét annak lehet tekinteni.

– Mit mond Madách a huszonegyedik század emberének; a harmadik évezred magyarjának?

– Nehéz erről beszélni, hiszen elfogult vagyok. Akárhányszor olvasom például a *Tragédiát*, mindannyiszor találok benne új gondolatot. Nem véletlen a sok szentencia, aforizma. És nemcsak a főműből! Ugyanakkor megdöbbentő, hogy milyen egyoldalú a befogadók reagálása: hol a vallásosságon vitatkoznak, hol a pesszimizmusról vagy másról.

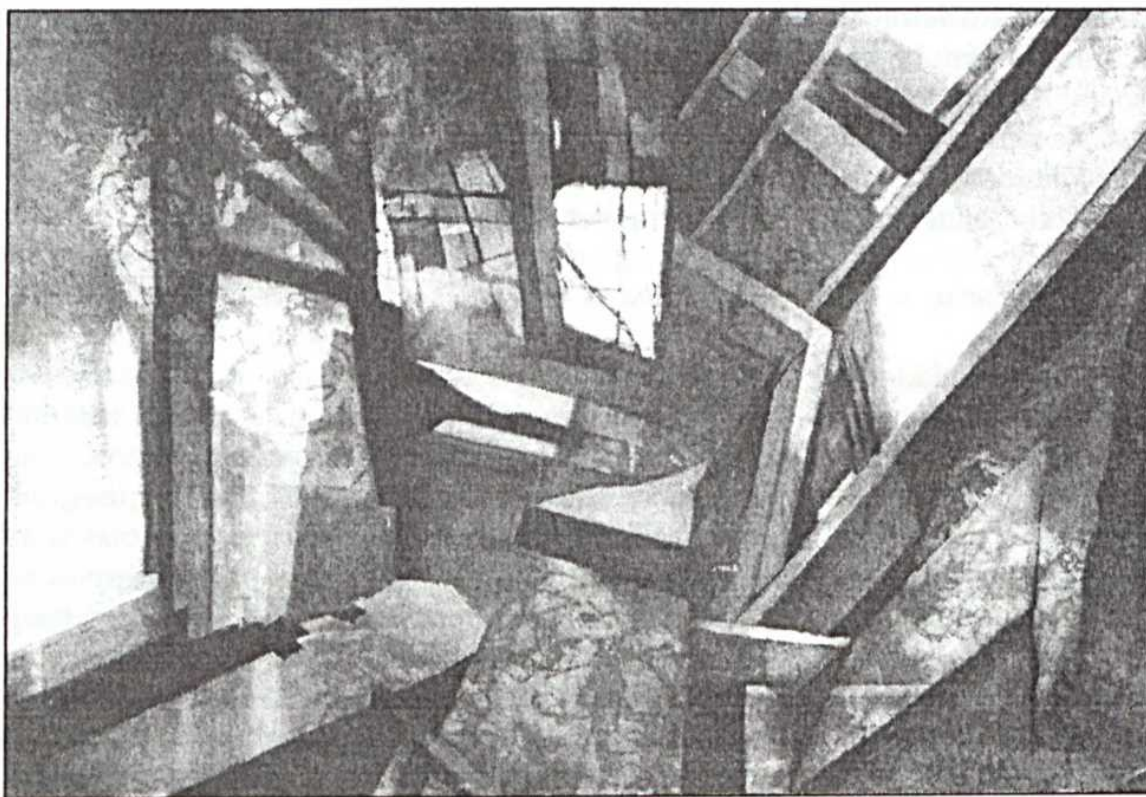
Én az útkereső ember képét látom a Madách teremtette figurákban, őbenne lehet napjainkban is önmagunkra ismerni. A polemizáló kettősség pedig az élet győzelmével ér véget, az Úr csak távolból kíséri Ádám és Éva eszmélését. Talán ez a legfontosabb. Kár, hogy mások kirekesztődnek ebből az élményből, gondolok az olvasás visszaszorulására. Félek attól a jövőtől, amely azért alakulhat ki, mert a „tudás alapú társadalom” csak a jelszavak egyike maradt.

– Mit gondolsz a Madách-díjról?

– Nagy megtiszteltetés volt. Igen örültem, hogy hozzáértő, civil szervezet ismer-te el munkámat, és terjesztettek fel a döntéshozókba. Remélem, a Madách Irodalmi Társaság más tagjait, de a többi alkotó közösséghez tartozókat is részesítik majd ebben az elismerésben. S bár a díj fontos, de még fontosabb a hasonlóan gondolkodó emberek egymásra találása!

– Nem fejezhetjük be a szokásos kérdés nélkül: mik a terveid?

– Hosszú távon anyagi támogatás és egészség kell hozzá: be szeretném fejezni a Madách Imre összkiadást, amelyet a Madách Irodalmi Társaság indított! Magam pedig szeretnék egy Madách-filológiai tanulmánykötetet megjelentetni, példának is, mert mintha a filológia tudománya visszaszorulóban volna.

Bakos Ferenc: *Műterem* (29. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat)